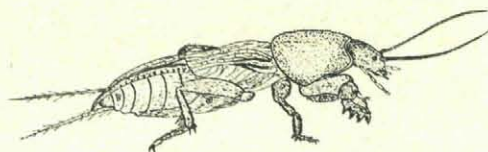

De kat heeft mij uitgelachen. Die wist al lang waar het geluid vandaan kwam en heeft menige avond hevig geïnteresseerd naar de dwergmispel zitten kijken. Het is hem ten slotte nog gelukt ook om een vrouwelijke Veenmol op weg naar het concert te onderscheppen, waarvoor mijn planten hem veel dank verschuldigd zijn.

250 JAAR HORTUS MALABARICUS

F. J. PRONK.

In 1703 zag het twaalfde en laatste deel van het standaardwerk „HORTUS INDICUS MALABARICUS” te Amsterdam het licht. Reeds in 1678 was het eerste deel van de pers gekomen, zodat met de verschijning van het reuzenwerk een kwart eeuw gemoeid is geweest! De auteur, Van Rheede tot Draakestein, was in 1691 gestorven, na de bewerking van de eerste tien delen te hebben verzorgd. Johannes Commelin (1629—1692), plantkundige te Amsterdam, die commentaar had geleverd op het tweede en de volgende delen, overleed in 1692, toen hij met de bewerking van het twaalfde deel bezig was. Het was Abraham van Poot, medewerker van het zevende deel af, die het werk in 1703 ten slotte voltooide.

HENDRIK ADRIAAN VAN RHEEDE TOT DRAAKESTEIN werd in 1637 op het kasteel Draakestein bij De Vuursche (Utrecht) geboren als jongste van elf kinderen. Op driejarige leeftijd was hij al wees. Toen Hendrik Adriaan twintig jaar oud was, trad hij als adelborst in dienst van de V.O.C. Hij maakte snel promotie en kwam op aanbeveling van de latere Gouverneur-Generaal Rijckloff van Goens (1619—1682) reeds in 1669 in aanmerking

voor de hoge post van Gouverneur van Malabar. In 1676 legde hij zijn betrekking neer om zich te Batavia bij de Hoge Regering te verdedigen tegen de beschuldigingen, die door verscheiden Compagniesdienaren — o.a. Van Goens! — uit jaloezie tegen hem waren ingebracht. Hoewel het hem gelukte alle beschuldigingen te weerleggen, getuige zijn benoeming tot „Raad extraordinaris van India”, vertrok hij in 1677 naar het vaderland, omdat Van Goens weldra tot Gouverneur-Generaal benoemd zou worden en hij had weinig vertrouwen in een goede samenwerking met deze. Toch keerde hij in 1684 weer naar Malabar terug, ditmaal als Commisaris-Generaal der V.O.C., met de opdracht om een eind te maken aan het optreden der Compagniesdienaren, die zich door verboden handel trachtten te verrijken. Van Rheede kweet zich uitstekend van deze moeilijke, delicate taak en was er nog mee bezig, toen hij onverwachts op reis van Ceylon naar Suratte stierf, waarschijnlijk vergiftigd! Zijn stoffelijk overschot werd met veel eerbetoon ter aarde besteld. In de artikelen van Kalff vindt men afbeeldingen van de begrafenis en van het praalgraf.

Hendrik Adriaan van Rheede tot Draakstein. Uit: M. J. Sirks, Ind. Natuuronderz.

Het ontstaan van de Hortus Malabaricus was een gevolg van de grote liefde, welke Van Rheede voor de tropische natuur koesterde. Hij was zelf niet wetenschappelijk geschoold, maar wist zich de medewerking te verzekeren van verscheidene enthousiaste geleerden, z.a. de Italiaanse monnik Matthaeus van Sint-Jozef en de Nederlandse geneesheer Paulus Hermanus. De meeste steun kreeg Van Rheede evenwel van een jonge predikant, Johannes Casearius, die, hoewel leek op botanisch gebied, een grote belangstelling voor de flora aan de dag legde. Het was Casearius, die de Latijnse tekst leverde bij de prach-

tige afbeeldingen, welke de vier inheemse teknaars vervaardigden. Een staf van vijftien geleerde Brahmanen diende van advies. Van Rheede maakte op zijn dienst-reizen van de gelegenheid gebruik om materiaal te verzamelen: enige honderden Malabaren vergezelden hem om uit de moerassige vloedbossen, de moeilijk toegankelijke wouden en uit hoge boomtoppen de begeerde buit te bemachtigen! De teknaars stonden direct klaar om hun taak te verrichten en Ds Casearius leverde de beschrijving. Op deze wijze kwam het manuscript van de Hortus Malabaricus tot stand, pioniersarbeid van het zuiverste water!

Behalve de reeds genoemde personen werd aan sommige delen nog medegewerkt door A. van Syen, W. ten Rhyne, Joh. Munikx en Th. J. ab Almelveen. De uitgevers waren J. van Someren, J. van Dyck, H. Boom en de Wed. D. Boom, allen te Amsterdam. Het complete werk is voorzien van 1794 prachtige platen. In 1774 verscheen een onvolledige Engelse vertaling van het eerste deel, bezorgd door John Hill. Abraham van Poot liet in 1689 een Nederlandse vertaling van de eerste twee delen verschijnen onder de titel „Mala-baarse Kruid-Hof”. Het was aanvankelijk de bedoeling geweest om van het gehele werk een Nederlandse vertaling uit te geven, doch hiervan is later niets gekomen. Wel wordt er nog een door Kaspar Commelin (1667—1731), neef van Johannes Commelin, bezorgd uittreksel „Flora Malabarica” vermeld.

De gevolgde systematiek en nomenclatuur in het werk is uiteraard pre-Linneaans en staat onder invloed van de voor die tijd nieuwere inzichten van Andrea Caesalpino (1519—1603). Ongetwijfeld is de Hortus Malabaricus een standaardwerk van meer dan alleen historische betekenis, al zal men

in de gebruikelijke handboeken van Sachs, Nordenskiöld, Singer, Winckel en Reed tevergeefs naar een bespreking ervan zoeken! Onwillekeurig dringt zich een vergelijking op met het monumentale werk van G. E. Rumphius (1628—1702), het beroemde Amboinse Kruidboek of *Herbarium Amboinense*, dat ongeveer een halve eeuw later verschenen is, nl. van 1741 tot 1755. Hoewel Rumphius' Kruidboek voor de wetenschap van grotere waarde is, heeft dit werk eveneens het bezwaar van de gevolgde vóór-Linnaeanse nomenclatuur. Gelukkig wordt aan dit bezwaar tegemoetgekomen door de „sleutels”, die J. K. Hasskarl (1811—1894), de bekwame botanicus en stichter van de kinacultuur op Java, op beide standaardwerken heeft gepubliceerd, nl. in 1861, 1862 en 1867 op de *Hortus Malabaricus* en in 1866 op het *Herbarium Amboinense*. Voor dit tijdrovende werk, waardoor elke plant direct volgens de Linnaeanse nomenclatuur teruggevonden kan worden, kunnen we Hasskarl niet dankbaar genoeg zijn! Van Rheede's nagedachtenis wordt in ere gehouden door de naam van het geslacht *Rheedia*, behorende tot de familie der Gut-

tiferae en door Ch. Plumier (1646—1704) daar aan gegeven. Bailey beschrijft enige soorten *Rheedia*; het geslacht telt ongeveer 30 species, alle bomen uit tropisch Amerika en Madagascar.

Linnaeus (1707—1778), die de *Hortus Indicus Malabaricus* en Rumphius' *Herbarium* kende, heeft *Rumphia amboinense* naar de Molukkenpionier genoemd. Prof. O. Warburg heeft hierover in het Rumphius-Gedenkboek een diepgaande studie geschreven, waarbij hij tot de conclusie komt, dat de beschrijving van *Rumphia amboinense* behoort bij een boom in India, zodat de grote Linnaeus kennelijk beide standaardwerken door elkaar heeft gehaald!?

Het spreekt welhaast vanzelf, dat een kostbaar werk als de *Hortus Indicus Malabaricus* niet in de gewone stadsbibliotheken voorhanden is. Lezers, die het zouden willen raadplegen, kunnen zich wenden tot de universiteitsbibliotheken te Leiden, Groningen en Utrecht, verder tot de bibliotheek van het Kon. Instituut voor de Tropen te Amsterdam en tot de bibliotheek van de Landbouwhogeschool te Wageningen.

Capelle a/d IJssel.

Litteratuur:

- Van der AA: Biographisch Woordenboek (1874); XVI: 299.
 P. J. Veth: H. A. van Reede tot Drakestein. De Gids (1887); III & IV.
 C. Busken Huet: Het Land van Rembrand. (1882).
 Rumphius-Gedenkboek. (1902).
 S. Kalff: De Maecenas van Malabar. Elzeviers Maandschrift. (1905).
 M. Greshoff: De Grafstede van H. A. van Rheede. Eigen Haard. (1906).
 Nieuw Nederl. Biogr. Woordenboek; III. (1914).
 M. J. Sirks: Indisch Natuuronderzoek. (1915).
 Encyclopaedie v. Ned.-Indië; III. (1919).
 H. Terpstra: De Nederlanders in Voor-Indië. Patria. (1947).
 L. H. Bailey: The Standard Cyclopaedia of Horticulture. (1947).
 C. A. Backer: Verklarend Woordenboek. (1936).

